

دستور زبان فارسی، واژگان و پیوندهای ساختی

مهدی مشکوة‌الدینی. تهران: سمت، ۱۳۸۸. چاپ چهارم، ۲۵۶ صفحه.

کتاب برای درس ساخت زبان فارسی در رشته‌های زبان‌شناسی (کارشناسی) و مترجمی زبان انگلیسی (کارشناسی ارشد) به عنوان منبع فرعی مناسب است. البته نویسنده محترم در پیشگفتار کتاب بر این باورند که این اثر، متن درسی برای درس‌های نحو زبان فارسی و ساخت زبان فارسی دوره کارشناسی ارشد زبان‌شناسی و آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان است. اما به نظر می‌رسد با توجه به برخی نکات نمی‌تواند این نقش را ایفا کند.

۱- بررسی شکلی اثر

- حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی، صحافی و طرح جلد خوب است. تلاش شده تا جایی که ممکن است قواعد ویرایش و نگارش رعایت شود و از این منظر کتاب در سطح قابل قبولی است.
- کتاب، پیشگفتار و مقدمه ندارد، اما فهرست تفصیلی مطالب تهیه شده است و هدف از تألیف کتاب نیز به تصریح آمده است.
- در متن کتاب به تناسب از جدول و نمودار استفاده شده است. فهرست منابع و واژه‌نامه انگلیسی - فارسی و فارسی - انگلیسی نیز ضمیمه شده است.

۲- بررسی محتوای اثر

- فصل‌های کتاب هیچ‌کدام مقدمه و جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ندارد و در هر فصل تنها به موضوع مورد بحث پرداخته شده است. تمرین و آزمون هم در کتاب وجود ندارد.
- در برخی از موارد از معادل‌هایی استفاده شده که چندان رایج و جاافتاده نیست و گاهی نادرست انتخاب شده است:

معادل رایج	معادل کتاب	واژه
بهره‌ور	بهره‌بر	recipient
برنامه کمینه‌گرا(یی)	طرح کمینه‌گیری	minimalist program
صورت منطقی	نمای منطقی	logical form
صورت واجی	نمای آوایی	Phonetic form که در اصل باید form phonological باشد.
فعل ربطی	فعل رابط	copula
گروه متمم‌نما	گروه مطابقه (در واژه‌نامه)	CP
تصریف	صرفی	inflection
تصریف‌شده	صرفی	conjugated

- البته در کتاب، معادل انگلیسی اصطلاح‌ها در متن زیرنویس نشده و تنها در واژه‌نامه‌های انتهای کتاب به آنها اشاره شده است. همین امر سبب شده خواننده در بسیاری از موارد متوجه نشود که معادل فارسی به‌کاررفته در متن، به کدام اصطلاح انگلیسی اشاره دارد.
- نویسنده محترم در برخی از موارد بیش از اندازه وارد جزئیات شده است؛ مانند فصل‌های ۹ و ۱۵ کتاب، که به تفصیل درباره انواع حرف اضافه و نقش‌های آن و نیز تکواژ «را» و کاربردهای آن بحث کرده است که جای بسیاری از این مطالب در این کتاب نیست. از طرف دیگر، در برخی موارد نیز نظراتی که مطرح می‌کند در زبان‌شناسی امروز پذیرفته نیست؛ برای نمونه، پسوند «-جات» را نشانه جمع در نظر می‌گیرد؛ به تکواژ گونگی قائل نیست؛ به وجود میانوند در فارسی قائل است.
- یکی از ایرادهای اصلی کتاب این است که تحلیل‌ها و استدلال‌های مطرح‌شده در آن نه کاملاً سنتی است نه، کاملاً مدرن و زبان‌شناختی.
- از آنجا که در عنوان کتاب از «واژگان» استفاده شده است، این انتظار در خواننده ایجاد می‌شود که به مباحث مربوط به صرف و واژگان نیز تا اندازه قابل قبولی پرداخته شده باشد، در حالی که بخش عمده کتاب به حوزه نحو اختصاص دارد و اشاره

- کوچکی به حوزه صرف شده است.
- از آنجاکه به گفته نویسنده محترم این کتاب می‌تواند منبع درس «ساخت زبان فارسی» باشد و ساخت زبان تنها به حوزه نحو محدود نمی‌شود، مباحث صرفی بیشتری باید در این کتاب مطرح شود تا برای درس ساخت زبان فارسی قابل استفاده باشد. در غیر این صورت و با وضعیت کنونی، تنها برای درس نحو زبان فارسی کفایت می‌کند.
- متأسفانه از منابع و آثار جدید استفاده نشده است. جدیدترین اثر فارسی استفاده‌شده، مقاله خود نویسنده محترم است که مربوط به سال ۱۳۸۶ است. جدیدترین منبع انگلیسی نیز مربوط به سال ۱۹۹۶ است.
- متأسفانه اشتباهات زیادی در این اثر وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود:
 - ✓ صفحات ۱۳ تا ۱۵: تعریف تکواژ و طبقه‌بندی انواع تکواژ اشکال دارد.
 - ✓ واژه‌های مشتق - مرکب و مرکب از یکدیگر متمایز نشده است.
 - ✓ صفحه ۳۱: برخلاف آنچه نویسنده محترم عنوان کرده است، وند اشتقاقی همیشه مقوله دستوری پایه را تغییر نمی‌دهد.
 - ✓ برخلاف آنچه در صفحه‌های ۲۹ و ۳۲ عنوان شده، در زبان فارسی میانوند وجود ندارد.
 - ✓ در صفحه ۶۲، تکواژهای «-ام، -ای، -ایم و...» در ساخت گذشته نقلی ساده، «پسوند» در نظر گرفته شده است، در حالی که «واژه‌بست» هستند.
 - ✓ در صفحه ۶۶ درباره گذشته التزامی بحث می‌شود، اما مثالی که ارائه شده، مربوط به گذشته بعید و گذشته استمراری است.
 - ✓ در صفحه ۷۰، «کشت شدن» به عنوان نمونه برای مجهول ارائه شده، که درست نیست.
 - ✓ در صفحه ۲۰۸، پرسش‌واژه‌های «کی، چی، کدام، چند» به عنوان ضمیر معرفی شده که با توجه به زبان‌شناسی امروز درست نیست.
- انسجام مطالب در کل خوب است، اما بهتر بود فصل‌های مربوط به ضمیر و حرف

- نشانه «را» (فصل‌های ۱۴ و ۱۵) بلافاصله پس از فصل ۹ (حرف اضافه) می‌آید و پس از آن فصل‌های مربوط به ساخت‌های نحوی (گروه و جمله) آغاز می‌شود. به این ترتیب ابتدا به انواع واژه پرداخته می‌شود و در ادامه نیز به ساخت‌های نحوی.
- منابعی که استفاده شده است، اعتبار علمی لازم را دارند، اما تنها منابع موجود در زمینه مورد بحث نیستند و منابع جدیدتری هم در این باره وجود دارد که نویسنده محترم به آنها اشاره نکرده است. علاوه بر این میزان ارجاع‌دهی به منابع مورد استفاده نیز در طول کتاب چندان زیاد نیست.
 - مواردی را که نویسنده محترم نیاز به ارجاع دانسته‌اند، ارجاع‌دهی انجام شده است. روش ارجاع‌دهی نیز قابل قبول و یکدست است.